

HEITI TALVIK

(1904–1947)

Hädalipp kas vinnata varda
või alandlik selga küür?
Ei! Köhklejad kõik üle parda
ja kindlamalt pihku tüür!

Trotsides katastroofi
tormipuskarit rüüpub laev.
Meie kohus on sundida saledasse stroofi
elementide pime raev.

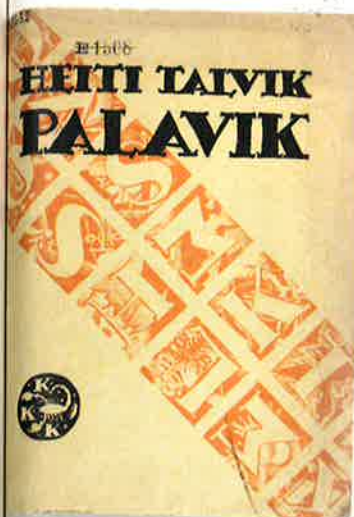
„Dies irae 12”

Lühikeseks jäänud elu- ja loometeega Heiti Talvik on koos Betti Alveriga arbujaate rühma kõige esindavam luuletaja. Tema poeesia väljendab niihästi suuri filosoofilisi üldistusi ja ajakriitilisi seisukohavõtte kui inimese keerulist hingeelu. Talviku valdavalt lüüriline luule on väljenduselt kindlavormiline, lakooniline ja tabav. Tema kujundiga kaose sundimisest saledasse stroofi iseloomustatakse sageli arbujaate loomingulisi taotlusi üldisemaltki.

Kõige varasemad Talviku luuletused on helgetoonilised ja romantilised. Neist tuntuim, rõõmsameelse rändaja pilgu kaudu antud „Simmanil” köidab nii sujuva rütmi kui ka toredate rahvapäraste kujunditega.

Sääl puhmastikus puude vahel naer ja sosinad.
Õõ suhkrusaiais tüdrukud kui väikesed rosinad

ja rehelävel külapoisid, paberossid suus.
Käest kätte rändab kobrutades mühav õllekruus.

Talviku esikkogus „Palavik” esitatakse rohkesti palavikulisi, haiglasi, joobnud-hõngulisi nägemusi.

Valitsev meeleolu Talviku esikkogus „Palavik” (1934) on siiski hoopis teistsugune. Nagu viitab raamatu pealkiri, esitatakse rohkesti palavikulisi, haiglasi, joobnud-hõngulisi – võiks öelda, **dekadentlikke** – nägemusi. Dekadents (prantsuse *décadence*) tähendab langust ning viitab kultuuri allakäigule. Iseloomulik on ka dekadentlik kunstniku- ja luuletajatüüp: haiglane, mandunud, isegi paheline. Talviku esikkogu luuletajamina esineb korduvalt tõepoolest just niisuguses rollis.

Talviku palavikuluule sümbolismi on kaasatud **ekspresionistlikku** kujundlikkust. See pole aga sõna- ja kujundiliiane nagu omaaegsetel ajalauludel, vaid napp ja klassikalisele kindlajooneline. Talvik keskendub inimesele, tema kehalisele närbumisele ning hingelisele kaosele. Iseloomulikud on luuletuste pealkirjadki, näiteks „Paaria”, „Pohmeluslikke mõlgutusi”, „Blasfeemiline ballaad” jt.

Paaria 2

Veel tuikab mu tarduv aort
veel tõmblevad väsinud veenid.
Mu päi on kui mürgiretort,
kus käärimas tusk ja migreenid.

Mul' võõraks jäi emaste arm
ja tundmatuiks tundmuste keerud.
Mu kopsud sõi tubaka karm
ning alkohol hävitas neerud.

Must jäänud vaid kõle kompleks
luuvaludes puusi ja reisi,
mis edasi elab vaid seks,
et vihata ennast ja teisi.

Haiguskujuanditega annab luuletaja võimendatult edasi inimese eluäangi, mille sügavamaks põhjuseks on oma võime- tuse ja **inimliku piiratuse** tunnetamine. Näib, et inimesel endal pole võimalik midagi otsustada ning kõik suur, tähtis ja tõeline jääb kättesaamatuks. Ent Talviku inimene ei

lepi sellega ega ole vaid tegevusvõimetu alistuja. Ta otsib ise hädasid ja kannatusi, sest aimab, et läbi kannatuskogemuse on võimalik avardada eluvaadet, puhastada hinge, jõuda tõe ja sisemise vabaduseni – isegi kui see nõuab kogu elu.

Vabanemine

*Lõid vetesse jumala viitsad
ja rihvale lendas mu vrahk.
Mu südameilt murti pitsat
ja huulilt – punane lahk.*

*Nii lihast said valla mu meeled
ja Kiusaja lahkus mu leest.
Said ribidest kandlekeeled,
mis ootamas Mängumeest.*

Kui „Palavik” peegeldab kaost ja selginemist üksikinimeses, siis järgmine luulekogu „**Kohtupäev**” (1937) jälgib sama protsessi üldisemalt, oma aja, ühiskonna, maailma ulatuses. „Kohtupäevas” valitseb ajakriitiline luule. Hoiakult on see küll veidi sarnane 1920. aastate ajalauludega, ent kujundlik ekspressionism on nii ajalaulude kui Talviku enda „Palavikuga” võrreldes peaaegu olematu. Seda asendab **iroonia**.

„Kohtupäevas” on kesksel kohal kaks pikemat luuletükkli: „**Dies irae**” ja „**Jumalate hämaras**”. Need annavad edasi ohunägemusi suure sõja eelsest olukorrast Eestis ja Euroopas, mis näib ennustavat Öhtumaa langust. Talvik märkab, et võim ei hooli vaimust, vaid toetub praalivatele puupeadele, pööbel peremehetseb, kõik pühadused on kuulutatud naeruväärseks; seevastu „*igas pätis ja pükstepressijas / võib äkki ärgata Lunastaja – / Messias*” („Dies irae II”). Pilkenoole suunab Talvik ka eesti kirjanikkonnale, kes on kaotanud tegelikkusetaju ning jäänud tukkuma rahvuslikesse unelmatesse.

*Pilvi all iga vares
ju kraaksub aegade lõppu,
kuid Eesti luuletares
pole kuulda ei kippu-kõppu.*

*Unerohtu vist keegi säääl jagab,
mis leevendab iga krambi,
sest kogu poeetkond magab
ümber kustunud lambi.*

„Dies irae 10”

„Kohtupäevas” ennustab Talvik saabuvat ränka aega ning senise usu proovilepanekut. Sellega seoses võimendub juba „Palavikus” ettetulnud **religiossete motiivide** ja sümbolite tähendus. Luuletuse „**Orjade koor**” aineks on Egiptuse orjusest vabardusse pürgivate juutide ränd kõrbes, teenäitajaks range ja halastamatu jumal Jehoova, kes sunnib oma rahvast hülgama igapäevase orjaelu hüved ning püüdma raske vabaduse poole:

*Egiptuse leib ja humal –
end puhtaks rookigem neist.
On range juutide jumal,
kuid meie ei taha teist.*

Karm jumal ja rängad kogemused on inimestele hädavajalikud, muidu ei suudaks nad midagi saavutada. „*Vajame ahelaid, et neid murda,*” sõnastab luuletaja inimkonna arenguparadoksi.

Talviku viimaste, pärast „Kohtupäeva” ilmunud luuletuste hulka kuuluv „**Loojak**” astub kristlikus elukäsituses veel sammu edasi ja nõuab inimeselt mitte lihtsalt oma saatusega leppimist, vaid täielikku ja isetut ligimesearmastust. Hardalt esitatud armuõpetus, tungiv palve inimkonnale sisemiselt puhastada veenavad selles, et luuletaja tajus murelikult ja selgepilguliselt ajaloo tulevast võimalikku traagilist käiku.

*Nüüd, kus löögiks tõstes teivast
sõber sõpra luurab sala,
andkem oma viimsest leivast
vaenlasele viimne pala.
Või kus mässu kihku kartes,
raevul ihutakse nuge,
leidku meie käsivartes
viimne orb ja kerjus tuge.*

Betti Alver ja Heiti Talvik

FAKTE JA VÄITEID

Heiti Talviku luule keskendub vaimuinimese tööotsingutele ja heitlusele ahistava ümbrusega.

Talviku luuletajamina on sageli boheemlik, haiglaselt tundlik, dekadentlik.

Talviku luule on napsõnaline ja klassikaliselt vormitäpne.

Heiti Talviku luulekogud:
„Palavik” 1934,
„Kohtupäev” 1937.

LISALUGEMIST

Heiti Talvik. Legendaarne: [luuletused, esseed, arvustused, kirjad]. Tartu: Ilmamaa, 2004